

**ÇİFT ENGELE SAHİP ÖZEL EĞİTİM ÇOCUKLARINDAN HEM OTİZM BELİRTİSİ
GÖSTEREN ÇOCUKLARIN HEM DE HİPERAKTİF ÇOCUKLARIN GÖRSEL
SANATLAR EĞİTİMİ¹**

*VISUAL EDUCATION OF BOTH CHILDREN WITH AUTISM AND HYPERACTIVE
CHILDREN FROM SPECIAL EDUCATION CHILDREN WITH DOUBLE DISABILITIES*

Dr.Öğr.Üyesi Fahrettin GEÇEN

İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü,
fahrettin.gecen@inonu.edu.tr, Malatya/Türkiye

ÖZ

Çift engelle sahip özel eğitim çocuklarından hem Otizm belirtisi gösteren çocukların hem de Hiperaktif çocukların sosyal iletişim sorunları, duygusal uyarılara garip tepkiler, zihinsel gelişimde problemler, kısıtlı konulara duyulan ilgi, rutinin değişmeme arzusu, dikkat dağınıklığı, düzensizlik, aşırı hareketlilik, acelecilik ve uzun süre bir şeye odaklanamama, unutkanlık, organizasyon ve planlama problemi, gibi yaşadıkları problemleri görsel sanatlar eğitimi ile problemlerin aşımına desteği konu edilmiştir. 2018 yılında Malatya ilinde yer alan İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan 4 çift engelli otistik ve hiperaktif öğrenci ile sınırlılık ve örneklem oluşturulmuştur. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan 4 çift engelli otistik ve hiperaktif öğrenciye iki ay boyunca yaptırılan görsel sanatlar çalışmaları ile dikkati artırma, uzun süreli çalışmaya güdüleme, dikkat dağınıklığını azaltma, birlikte iş yapabilme ve sosyal iletişimi artırma, aşama aşama çalışmaya uygun planda ve organizasyona uygun hareket edebilme, dikkat dağınıklığını azaltmak için sürekli güdüleme, komut, bekletme ve oyun, unutkanlığı azaltma amaçlı hatırlama soruları ile yönlendirme, amaçlı konuya odaklama, soyut düşünme ve muhakeme gücünü artırma, kavram gelişiminde renk ve şekilleri tanıma, taklit etme, sıra oluşturmaları araştırılmıştır. Seçilen öğrencilerin çift engel sahibi olmaları ve iki kız iki erkek öğrenci seçilmesi ile araştırmada Amaçlı Örneklem gidilmiştir. Araştırmada literatür taranmış, ve nitel bir araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda çeşitli resimlerin yerleri değiştirilip dikkat artırma, aşamalı olarak çalışma sürelerini arttırma, çalışmaları ilgi çekici ve oyun haline getirerek dikkat dağınıklığını ve uzun süreli çalışmayı arttırdığı görülmüştür. Planlı ve organizasyonu arttırmak amacıyla güdüleme bekletme- komut verme ile düzensizliği yok etme ve dikkat süresini arttırması sağlanmıştır. Yine bekletme ve komutlarla aceleciliğin önüne geçebileceği görülmüştür. Sesi çıkarılan hayvanların resimlerini çizdirterek taklit etmeleri, renk ve şekilleri sıraya koyarak sıra oluşturmaları, birlikte çalışarak işbirliği ile iletişim becerilerinin artırılması, soyut kavramları tanıma bulgu ve sonuçlarına erişilmiştir. Araştırmada bekletme, güdüleme, komut verme, aşamalı çalıştırma, oyun ile çalıştırma, resmi hikayeleştirme, renk ve şekilleri tanıma, taklit etme, sıra yapma, soyut düşünme becerilerine görsel sanatların katkısının olacağı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Otizm, Hiperaktif, Resim, Görsel Sanatlar, Taklit Etme

ABSTRACT

Social communication problems, strange reactions to emotional stimuli, problems in mental development, interest in restricted issues, desire to change the routine, attention deficit disorder, irregularity, excessive mobility, hasty and long-term focus on something, forgetfulness, organization and planning problems, as well as the problems they live with Visual education and Support to overcome the problems. In 2018, 4 double-blind autistic and hyperactive students in the research and Application Center of disabled children at the University of Inonu, Malatya, were limited and a sample was created. İnönü University Research and Application Center for disabled children 4 Double-disabled students with autism and hyperactive visual arts for two months to increase attention, motivation for long-term study, motivation to work, motivation to work together, ability to work together and increase social communication, ability to act in a phase-by-phase manner and to reduce distractions, constant motivation, command,

¹ Bu Makale 06-08 Ekim 2018 tarihleri arasında Amasya'da düzenlenen Uluslararası Öğrenme, Öğretim ve Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sunulan bildirden geliştirilmiştir.

waiting and, concept development, color and shapes recognition, imitation, sequence formation were investigated. Selected students have double disabilities and two male and female students have been selected. In the study, literature was scanned, and qualitative research was conducted. Studies have shown that various paintings have been changed to increase attention, gradually increase working times, and by making the works interesting and playful, increase the distraction and long-term work. In order to increase the planned and organization, motivation waiting - giving commands has been provided to eliminate the irregularity and increase the time of attention. Again, it has been seen that it can prevent haste with waiting and commands. The aim of this course is to enable students to sketch and imitate the images of the animals, to arrange the colors and shapes in order, to increase their communication skills by working together and to identify the abstract concepts and their results. In the research, it was observed that Visual Arts will contribute to the skills of waiting, motivation, command, step-by-step, play, formal storytelling, color and shapes recognition, imitation, sequencing, abstract thinking.

Keywords: Autism, Hyperactive, Painting, Visual Arts, Imi

1. GİRİŞ

Yaşam kendi döngüsü içerisinde herkese bir yaşam formu biçer. Kimileri sağlıklı bir bünyeyle dünyaya gelirken kimileri de kalıtsal etkenlerden, doğum öncesi, doğum esnası, doğum sonrası meydana gelen bazı problemlerden ötürü engelli bireyler olarak yaşamlarına devam ederler (Atasoylu vd., 2006: 268). Kimi engeller yaşamı zorlaştırırsa da kimi engeller yaşama katkı sağlar. Engel diye düşündüğümüz şey aslında bazen dehanın gizli bir perdesidir. Örneğin hiperaktif olan Einstein, öğretmenleri tarafından gerizekalı sanılmış fakat o dünyanın akışını değiştiren atomu parçalamıştır. Yine başka bilinen ünlü isimlerden; ampulü icat eden Edison, ünlü ressam ve mühendis Leonardo Da Vinci, big bang teorisyeni Stephen Hawking, telefonun mucidi Alexander Graham Bell ve niceleri hiperaktif bireylerdi (<https://www.onceokuloncesi.com/cocukta-ruh-sagligi/dikkat-eksikligi-ve-hiperaktivite-bozuklugu-olan-unluler-449-68.html>). Engel diye görünen bazı durumlar aslında kazanç olarak topluma ve insanlara faydalı olmaktadır. Üstün zekalı bireylerin özel eğitime ihtiyaçları olduğu gibi hiperaktif bireylerin de özel eğitime ihtiyacı vardır. Hiperaktif olan öğrenciler normal öğrenciler gibi olay ve durumlara aynı tepkiyi gösteremezler. Hiperaktif öğrenciler yapıları gereği dikkatleri çabuk dağılır, acelecilerdir. Bu çocuklardan bir kısmı kısa sürede öğrenebildiklerinden dolayı daha fazla anlatım sürecinden sıkılabilirler. Hiperaktif öğrenciler sosyal ilişkilerde ciddi problemler yaşayabilmektedirler. Hiperaktif öğrenciler uzun süreli odaklanamadıklarından ötürü planlama ve organizasyon kuramamaktadırlar (Abalı, 2018: 18-28). Otizm Spektrum Bozukluğu ise çok daha farklı bir engel durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Otizm Spektrum Bozukluğu çok sayıda çeşitliliğe sahip olup, her otistik çocuk farklı bir dünyayı yansıtmaktadır. Otizimli çocuklar eğitim-öğretim, ilgi ve bakıma muhtaç olan bireylerdir. Otizimli çocuklar dil gelişimi, sosyal iletişim, duygusal uyarılara garip tepkiler verme, zihinsel gelişimde problemler, kısıtlı konulara duyulan ilgi, rutinin değişmeme arzusu gibi problemler yaşamaktadırlar” (Darıca, Abidoğlu ve Gümüüşçü, 2011:13). Bazı özel eğitim çocukları ise diğer engellerin biraz daha ötesine geçip çift engel sahibi olmaktadır. Örneğin hem zihinsel engelli hem de otizimli olabilmektedir. Çift engel çocukların yaşam, gelişim ve eğitim- öğretimini daha da zorlaştırmaktadırlar. Çift engele sahip çocuklar ve diğer özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler, toplumsal ilişkilerde problem yaşamakta, özgüven problemi yaşamakta, aile içi karamsarlık ve mutsuzluk düzeyi artmakta, algılama gibi problemler yaşamaktadırlar. Bu öğrencilerin gerek tedavilerinde, gerek yaşam koşullarını daha olumlu hale dönüştürmek, gerekse toplumsal ilişkilerini artırma, yaşam sevincini artırma, kendine ve topluma mümkün olduğu kadar faydalı hale dönüştürmek gereklidir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda her alanın belirli bir kendi içerisinde sorumluluğu vardır. Görsel sanatlar eğitiminin de bu tür öğrencilerde terapatik faydası olduğu, özgüveni arttırdığı, öğrenme düzeyini arttırdığı, sosyal ilişkileri geliştirildiği, engellerin aşımında faydalı olduğu düşünülmektedir. Devletler ve toplumlar sağlıklı bireyler kadar sahip olduğu özel engele sahip bu bireylerini de koruma zorunluluğuna sahiptir. Bundan ötürüdür ki her bilim dalı kendine düşen sorumluluğu yerine getirmesi gerektiği düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin özel eğitime gereksinim öğrencilerin toplumsal uyum, özgüvenin artması, eğitim-öğretim ile engeli yenme yani tedavisi ya da rehabilite edici rol oynayacağı düşünülen görsel sanatlar uygulamalarının önemini açığa çıkartmaktır. Görsel sanatlar aracılığı ile çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin dikkati artırma, uzun süreli çalışmaya güdüleme, dikkat dağınıklığını azaltma, birlikte iş yapabilme ve sosyal iletişimi artırma amaçlanmaktadır. Ayrıca aşama aşama çalışmaya uygun planda ve organizasyona uygun hareket edebilme, dikkat dağınıklığını azaltmak için sürekli güdüleme, komut, bekletme ve oyun, unutkanlığı azaltma amaçlı hatırlama soruları ile yönlendirme, amaçlı konuya odaklama,

soyut düşünme ve muhakeme gücünü artırma, kavram gelişiminde renk ve şekilleri tanıma, taklit etme, sıra oluşturma becerilerini kazandırmada görsel sanatlar eğitiminin bir araç olarak kullanımı amaçlanmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif özellik taşıyan öğrencilere, sahip oldukları engelleri mümkün olduğu kadar ortadan kaldırmak ya da azaltmak, özgüvenlerini arttırmak, mümkün olduğu kadar işbirliğini oluşturarak sosyal iletişimini arttırmak, yaşam sevincini yükseltmek amacıyla Görsel sanatlar eğitiminin sunduğu kazanımların katkısını bulgulamak amaç edinmekte, elde edilen bilgiler ışığında engelli bireylerin aileleri ve özel eğitimcilerin veri elde edinimi aracılığıyla yararlı olma amacı güdülmektedir.

4. OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU VE HİPERAKTİFLİK NEDİR? VE ÖZELLİKLERİ

4.1. Otizm Spektrum Bozukluğu

Otizmle ilgili günümüze kadar yapılan tanımları ve görüşleri Rutter ve arkadaşları dört ana başlık altında toplamıştır:

- ✓ Otizmin ortaya çıkma sıklığı 30 aylıktan önce görülmektedir.
- ✓ Çocukların konuşma ve dil gelişiminde belirgin bir gecikme söz konusudur.
- ✓ Zihinsel gelişimle ilişkisi olmayan, ancak sosyal gelişimle ilgili bir yetersizlik söz konusudur.
- ✓ Belirgin davranışları arasında kalıplaşmış oyun, aynılığı koruma ve değişikliğe karşı tepki gösterme yer almaktadır. http://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/otistik_cocuklar_egt_prg.html

4.2. Hiperaktif Çocuklar

Hiperaktif çocukların genel özellikleri:

‘Get Attention’ adı verilen ve dikkati arttırmak için kullanılan ve genellikle nöro-feedback’e dayalı olan bir metot beş düzeyde görülür.1. Düzey: Yoğunlaşmayı (odaklanmayı) arttırmak ve dikkat eksikliğini azaltmak, 2. Düzey: Görsel takip (izleme) becerilerini geliştirmek, 3. Düzey: Görev Üzerindeki Zamanı Arttırmak, 4. Düzey: Kısa süreli belleğe ilişkin sıralama yeteneğinin geliştirilmesi, 5. Düzey: Ayırt Etme Süreçlerini Geliştirmedir (Seçime Dayalı İş Yapmak) (Sürücü ve Kula, 2017: 143).

5. YÖNTEM

5.1. Araştırma Yöntemi

Araştırmada Nitel Araştırma Deseni kullanılmış olup, araştırmayı bir çözüme kavuşturma amacıyla; kitap, makale, tez, internet ortamında veri tarama ve toplama yöntemi ile literatür taraması yapılmıştır. Özel eğitimde uzman görüşleri ve çift engele sahip özel eğitim çocuklarından hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin özel eğitime gereksinim duyan 10- 16 yaş grubu dört öğrenciye yaptırılan uygulamalar ve gözlem formu ile veriler elde edilip araştırma nihayete ulaştırılmıştır. Çift engele sahip çocuklardan 2’ si kız 2’side erkek olmak üzere cinsiyetlerde eşitliğe gidilmiştir. Otizm spektrum bozukluğu nitelik açısından 100’lerce çeşide sahip olup seçilen öğrenciler uygulama ve bilişsel açıdan sorun çıkartmayacak türden kişiler seçilerek amaçlı örnekleme gidilmiştir. Seçilen öğrenciler arasında da hiperaktif öğrencileri arasında çok aşırı hareketli ve bilişsel açıdan zihinsel engelli olmayan kişiler seçilmiştir. Bu gruptaki öğrencilere oluşturulan gözlem formundaki uygulamalar yaptırılmıştır. Çift engele sahip otistik ve hiperaktif öğrencilere kazandırılması gerektiği düşünülen görsel sanatlar çalışmaları ile dikkati artırma, uzun süreli çalışmaya güdüleme, dikkat dağınıklığını azaltma, birlikte iş yababilme ve sosyal iletişimi artırma sonucuna ulaşılmıştır. Görsel sanatlar çalışmaları ile aşama aşama çalışmaya uygun planda ve organizasyona uygun hareket edebilme, dikkat dağınıklığını azaltmak için sürekli güdüleme, komut, bekletme ve oyun, unutkanlığı azaltma amaçlı hatırlama soruları ile yönlendirme, amaçlı konuya odaklama, soyut düşünme ve muhakeme gücünü artırma, kavram gelişiminde renk ve şekilleri tanıma, taklit etme, sıra oluşturmaları sonuçlarına da ulaşılmıştır. Gözlem formu “**Görsel Sanatlar Uygulamaları İle Özel Eğitim Kapsamında Yer Alan Bireylerin Eğitsel Gelişimleri**” başlıklı doktora tezinde kullandığım bir form olup doktora tez danışmanın izni ile bu çalışmaya uygunluğu açısından bir ölçüt aracı olarak kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan bu araştırmada formu ve kazanımları düşünülen uygulamalar oluşturulurken, Ölçüte Bağlı Değerlendirme yapılmış, oluşturulan kıstaslar, öğrenciler üzerinde aranmıştır.

Ayrıca davranışları ölçmek için Derecelendirme Ölçeği kıstasları, Görsel nesne tamamlama, Görsel nesne boyama gibi uygulamalarda ise Beceri Analizi ve Ölçülmesi metotları uygulanmıştır. Temel Kavram bilgileri Kavram Analizi, 'Benzer olanı bulun' gibi seçenekler içeren sorular ile Çoktan Seçmeli Test metodu, Renklerin yanıtlanamaması sonrası Doğrudan Öğretim metodu ile renkler öğretilmesi yolu ve metotları uygulanmıştır. Gözlem Uygulama Formu'ndaki uygulama ve sorular öğretim programına uygun şekilde belirlenip, Müfredat Temelli Değerlendirmeye tabi tutulmuş ayrıca muhakeme yetisini ölçen veriler gözlem formundaki karşılaştırmalardan elde edilmiştir. Uygulamalarda öğrencilere çizim yaptırmadan önce çizecekleri resmin konusu hikâyeleştirilmiş ve örnek olay ve drama yöntemine başvurulup aşamalı ve süreli yaptırılmıştır. Engelli öğrencilere resim çizdirtirken hikaye, güdüleme yanında çizdirilen resim parça parça çizdirilmiş, çizme süresini arttırmak için sevdiği şeylerle ödüllendirme pekiştirici metodu uygulanmıştır. Sesli hayvan taklidi ve hayvan resminin gösterimi ile engelli öğrenciye çizdirilen resimde gösteri (demonstrasyon) metodu, drama, rol oynama yöntemi ile işitme duyusu ve görme duyusu harekete geçirilmiş ilgisini çekip empati kurdurtulmuştur. Şekilleri ve renkleri tanımada gösteri (demonstrasyon) metodu kullanılmış ve tanıyıp tanımadıklarına ait dönütler alınmıştır. Sıra oluşturmalarında ise gösteri (demonstrasyon) metodu uygulanmış şekil ve renklerin yerleri değiştirilip yanıt oluşturulan sıralamayı bilip bilmedikleri soru cevap yöntemi ile yapılmıştır. Ayrıca yaptırılan uygulamalarda çocukların yaptıkları gözlem yoluyla gözlem tekniği uygulanmış ve yapılan tüm bu metotlara ürün ölçekli değerlendirme yapılmıştır. Ürün ölçekli değerlendirme yapılmasının nedeni yaptırılan uygulamaların sonucuna bakılmasından dolayıdır.

Gözlem formları Malatya ilinde yer alan İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde uygulanmış ve süre ölçekli değerlendirme yapılmıştır. Uygulama gözlem formu içerisinde uygulama ve teorik soruların yanıtı iki ay sürmüştür.

5.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Malatya ilinde yer alan İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan engelli öğrenciler oluşturmaktadır. Bu kurumda eğitim ve rehabilite gören 10-16 yaş öğrencilerine uygulama gözlem formu ve çift engelli öğrencilere kazanım sağlayacağı öngörülen engellerine yönelik uygulamalar yaptırılmıştır.

Araştırmanın örneklemini ise çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrenciler hem de Hiperaktif olan öğrenciler oluşturmaktadır. Seçilen öğrenciler arasında cinsiyet açısından 2 kız 2 erkek öğrenci seçilerek cinsler arası eşit dağılıma gidilmiştir. Otizmlilerden uygulamada başarılı olacağı düşünülen ve hiperaktif olmalarından ötürü problem yaşanmayacak öğrencilerin seçimi ve cinsiyetlerdeki eşitlik ile amaçlı örneklem yoluna gidilmiştir.

5.3. Çift Engele Sahip Özel Eğitim Çocuklarından Hem Otizm Belirtisi Gösteren Çocukların Hem De Hiperaktif Öğrencilerin Engellerine Yönelik Uygulamalar

Çift engele sahip özel eğitim çocuklarından hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerin engellerini giderici amaçlı yaptırılan uygulamalar Resim Eğitimi uzmanı bir öğretim üyesi ve Özel Eğitim uzmanı olarak bir akademisyen, bir psikiyatrist ve bu alanda çalışan Özel Eğitim öğretmenleriyle konuşularak uygulamalar şekillendirilmiştir.

6. BULGU ve TARTIŞMALAR

6.1. Öğrencilere Uygulanan Değerlendirme Formu Ve Uygulama Bulguları

Engelli öğrencilerin etik açıdan isimleri bilinmemesi için A, B, C, D harfleriyle kodlanmıştır.

6.1.1. Çift Engele Sahip Özel Eğitim Öğrencilerinden Hem Otizm Belirtisi Gösteren Öğrencilerin Hem De Hiperaktif Olan Öğrencilerin Engellerine Yönelik Uygulama Bulguları

6.1.1.1. Sıralama ile İlgili Uygulamalarda; Geometrik Şekillerle İlgili Bulgular

A: Verilen komutlar aracılığı ile üçgen, kare, dikdörtgen, daire sıralamasını yapabilmıştır. Geometrik formları tanımlamıştır. Dikkat problemi belirgindir.

B: Kendi başına sıralama ve geometrik formları tanımlamıştır.

C: Verilen komutlar aracılığı ile üçgen, kare, dikdörtgen, daire sıralamasını yapabilmıştır. Geometrik formları tanımlamıştır.

D: Verilen komutlar aracılığı ile üçgen, kare, dikdörtgen, daire sıralamasını yapabilmıştır. Geometrik formları tanımlamıştır.

6.1.1.2. Sıralama ile İlgili Uygulamalarda; Sayı Sıralaması İle İlgili Bulgular

Bütün öğrenciler kendilerine söylenen sayıları sıra ile komutlara uygun şekilde sıralamayı yapabilmıştır. Bazı öğrenciler acele ettiklerinden ötürü önce hatalı söylemiş, sonrasında komutlarla doğru söylemeleri sağlanmıştır.

6.1.1.3. Resim Çizdirme İle İlgili Bulgular

Resim çizdirirken hem otistik hem de hiperaktif oldukları göz önünde bulundurularak resimler parça parça aşamalı ve süreli yaptırılmıştır. Çizim süresi ise zamanla arttırılmış bekleme süreleri azaltılmıştır. Daha uzun süre çalışabilmeleri için ise sevdikleri şeyleri ödül olarak gösterip, bekleme tahammülleri kısa süre arttırmalarıyla başarılı olunmuştur. Resimler hem otizmliler hem de hiperaktif olmalarından dolayı hikayeleştirilip ilgi duydukları şeylerle ilgili çizdirilmiştir.

A: Araba takıntısı olan engelli öğrenciyle resim çizmeden önce arabalarla ilgili sohbet edilmiştir. Daha sonrasında arabanın geometrik formları parça parça çizdirilmiştir. Her parça çiziminde ara verilmiş olup, her çizimde süre pekiştireçler ile arttırılmış ve daha fazla çizim yaptırılmıştır. En son aşamada boyama ile araba çizimi bitirilmiştir.

B: Dönen tekerleğe takıntısı olan engelli öğrenciyle A'daki öğrenciye uygulanan teknikle aynı teknik uygulanmıştır. Bu engelli öğrenciye resim çizdirirken resim parçalarını çizerken zaman uzatmalarda biraz problem yaşansa da dönen tekerlek resmi çizdirilmiştir.

C: Bu engelli çocuğun kıyafet şekillerine ve renklerine takıntısı vardır. Aynı teknikle çizim yaptırılan özel eğitim öğrencisi, elbiselere çiçek ve kendince farklı şekil ve renkler çizmiştir. Bu öğrenci daha çok sarı renge takıntılı olup, çizdiği her resimde sarı rengini yoğunlukla kullanmıştır.

D: Bu engelli öğrenci çamaşır makinasına takıntılıdır. Aynı metotla resim çizdirilen çocuğun aşırı hareketliliği ve aceleciliğinden ötürü çizim süresi uzamış yaptırma zorlaşmış fakat sonunda bitirilmiştir.

6.1.1.4. Ses Çıkartarak Hayvan Taklidi İle Resim Çizdirme İle İlgili Bulgular

Özel eğitim öğrencilerine önceden hayvan taklitleri yapıp, ilgi duydukları hayvanlarla ilgili konuşulmuş, hayvanın görünümünde neleri olduğu sorulmuştur. Çizim yaptırılırken resim yine parça parça çizdirilmiş ve her defasında pekiştireçle süre uzatımı yapılmıştır.

A: Bu engelli öğrenciye at resmi çizdirilmiştir. Öncesinde çizim konusunda sorun yaşayan öğrenciye at resmi gösterilmiş ve parça parça çizdirilmiştir. Yaş düzeyine pek uygun bir çizim olmamıştır.

B: Bu engelli öğrenciye kuş imgesinin biçimleri parça parça sorulup çizdirilmiştir. Fakat bekleme ve komutlarla ilgili sorunlar yaşanmıştır.

C: Bu engelli öğrenciye kedi resmi komutlar ve yönlendirmelerle çizdirilmiştir.

D: Bu engelli öğrenciye köpek resmi komut ve yönlendirmelerle çizdirilmiş ve başarılı olunmuştur. Öğrencinin aşırı hareketliliği ve aceleciliği öğrencinin çizmesini zorlaştırmıştır.

6.1.1.5. Soyut Resim Çizdirme İle İlgili Bulgular

Soyut bir kavram olan sevgi yönlendirmelerle, hikayeleştirme ile ve zaman aralıklarıyla engelli öğrencilere kısmen de olsa çizdirilebilmiştir.

6.1.1.6. Birlikte Çalışarak İşbirliği İle İletişim Becerilerinin Artırılması İle İlgili Bulgular

Oluşturulan gruptaki engelli öğrencilere yaptırılan resimlerde bir öğrenciye çizim diğerine aynı resmin boyamasını yaptırarak bağımsız olarak ancak grup çalışması yaptırılabilmiştir. Hiperaktif nitelikteki öğrenciler birlikte işbirliği kuramamaktadırlar.

6.1.1.7. Çeşitli Resimlerin Yerleri Değiştirilip Dikkat Arttırma İle İlgili Bulgular

Sıralama çalışmalarındaki metot gibi bazı hayvan resimlerinin yerleri değiştirilerek hangi hayvanın yerinin değiştiği çift engelli çocuklara sorularak dikkatleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

6.1.1.8. Muhakeme Yapabilme İle İlgili Bulgular

Uygulama Gözlem formundaki sorular karşılaştırma gerektirdiğinden muhakeme yapabilme yetisini de ortaya çıkarmaktadır. Muhakeme yapabilme yetileri Uygulama Gözlem formundaki sorulara bakılarak oluşturulmuştur.

Muhakeme sorularına öğrencilerden; A: 35 sorudan 28 doğru B:35 sorudan 26 doğru C: 35 sorudan 30 doğru D: 35 sorudan 31 doğru yanıt vermiştir. Bu tipteki çift engellilerin dikkatlerini verdirterek yönlendirme ve bilgilendirme ile muhakeme yetilerinin daha iyi seviyeye gelebileceği düşünülmektedir.

6.1.1.9. Aceleci Olmaları, Unutkanlıkları Ve Dikkat Eksikliği İle İlgili Bulgular

Öğrencilerin aceleci olmaları, bazılarının unutkan olmaları, aşırı hareketli olmaları ve dikkat eksiklikleri tüm uygulamalarda gözlenmiştir. Bu durum öğrencilerin çalışmalarında başarılarını ve uygulama sürecini olumsuz etkilemiştir.

6.1.2. Çift Engele Sahip Özel Eğitim Öğrencilerinden Hem Otizm Belirtisi Gösteren Öğrencilerin Hem De Hiperaktif Olan Öğrencilerin Gözlem Formu Değerlendirme Bulguları

1. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü ara renklerin isimlerini bilmekte renklerin karışımını yapabilmektedir.
2. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{1}{2}$ 'si sıcak soğuk renkleri tanıyabilmektedir.
3. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü renkleri doğru olarak görsele uygulayabilmektedir.
4. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü görsel nesne yüzeyinde pastel boya uygulaması yaparken ellerini kullanabilirken bir kısmı kullanamamaktadır.
5. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü gösterilen nesnelere daha güzel olanı ayıklayabilmektedir.
6. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{1}{2}$ 'si görsel nesnede yer alan figürlerden güzel ve çirkin kavramlarını ayırt etmektedir.
7. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü yönlendirme ve bekletme ile oyun hamuruna şekil verebilmektedir.
8. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü oyun hamurlarını karıştırarak ara renk oluştururken biri ara renk oluşturamamaktadır.
9. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı yönlendirme, komut ve aralıklarla ile kâğıdı kesebilmektedir.
10. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin kâğıtları istenilen şekli vermeyi tamamı yapabilirken $\frac{1}{2}$ 'si yardım ile yapabilmektedir.
11. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{1}{2}$ 'si kendi başına bağımsız olarak kâğıtlara üç boyut verebilirken $\frac{1}{2}$ 'si yardım ile kâğıtlara üç boyut verebilmektedir.

12. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü kâğıtlara bir kısmı da yardımla amaca uygun biçim verebilirken bir öğrenci biçim verememiştir.
13. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{1}{2}$ 'si yardımlarla birlikte kâğıtlarla oluşturulan formlarda ritim oluşturabilmekte $\frac{1}{2}$ 'si ise ritim oluşturamamaktadır.
14. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı iki boyutlu yüzeyde bulunan üçgen ve kare gibi geometrik şekilleri ayırt edebilmektedir.
15. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı oran orantı kurabilmektedir.
16. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı uzun kısa ilişkisini görsel nesnede görebilmektedir.
17. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı nesnelerin soğuk sıcak ilişkisini kurabilmektedir.
18. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı görsel nesnede yer alan resimlerden yeni ve eski ayrımını yapabilmektedir.
19. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı boş dolu ilişkisini kurabilmektedir.
20. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü görsel nesnede çizilmiş yarı nesneyi çizerek tamamlayabilmektedir.
21. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı az çok ilgisini kurabilmektedir.
22. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{1}{2}$ 'si sağlam kırık farkını görebilmektedir.
23. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{1}{2}$ 'si nesnelere arasında şişman zayıf ilişkisini kurabilmektedir.
24. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{1}{2}$ 'si çizilen nesnede eksik bırakılan parçayı seçeneklerden bulabilmekteyken diğerleri bulamamaktadır.
25. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{1}{2}$ 'si belirli yönlerde bulunan nesnelere arasında farklı yöndeki nesneyi bulabilmekteyken diğerleri bulamamaktadır.
26. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ü belirli noktasal çizilmiş resmi birleştirerek çizebilmektedir.
27. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı çizilmiş hazır görsel nesnelere temiz kirli ayrımını yapabilmektedir.

28. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin ½ 'si nesnelere alt üst ayırımını yapabilmektedir.
29. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin ½ 'si hazır görsel nesnelere açık kapalı ayırımını yapabilmektedir.
30. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı hazır görsel nesnelere yukarı aşağı ayırımını yapabilmektedir.
31. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı hazır görsel nesnelere dağınık düzenli ayırımını yapabilmektedir.
32. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin ¾ 'ü hazır görsel nesnelere hızlı yavaş ayırımını yapabilmektedir.
33. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin ¾ 'ü hazır görsel nesnelere ön arka ayırımını yapabilmektedir.
34. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin ½ 'si hazır görsel nesnelere içinde dışında ayırımını yapabilmektedir.
35. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı hazır görsel nesnelere yaşlı genç ilgisini kurabilmektedir.
36. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı sert yumuşak ayırımını kurabilmektedir.
37. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı hazır görsel nesnelere kalın ince ayırımını kurabilmektedir.
38. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin tamamı hazır görsel nesnelere uzak yakın ayırımını kurabilmekteyken diğer öğrenciler kuramamaktadır.
39. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif olan öğrencilerin ½ 'si hazır görsel nesnelere ağır hafif ayırımını kurabilmektedir.
40. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerin tamamı hazır görsel nesnelere benzer yakın ilişkisini kuramamaktadırlar.
41. İnönü Üniversitesi Engelli Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yer alan çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerin kavramsal sorulara toplamda verdikleri yanıtların büyük çoğunluğu doğru yanıtlanmıştır. Her öğrenciye 35'er kavramsal sorudan toplamda dört öğrenciye 140 soru sorulmuştur. Bazı öğrencilerin yanlış cevap sayısı birbirinden biraz uzak olsa da toplamda 25 yanlış yanıt verilmiştir. Ortalama kavramsal sorularına öğrenciler yaklaşık 5 te 1 yanlış cevap vermiştir. Öğrencilerin doğru sayısı soruların büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

7. SONUÇ ve ÖNERİLER

7.1. Çift Engele Sahip Özel Eğitim Öğrencilerinden Hem Otizm Belirtisi Gösteren Öğrenciler Hem De Hiperaktif Öğrenciler İle İlgili Gözlem Formuna Ait Sonuç ve Yorumlar

- 1- Hazır görsel resmin boyanmasında kullanılan renklere bakıldığında, çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrenciler çalışmalarında, göze çarpan parlak ve sıcak renkleri daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Çocukların tamamının ana renkleri bildiği; $\frac{3}{4}$ 'ünün ise ara renklerin isimlerini bildikleri görülmüştür.
- 2- Görsel nesne resim boyaması yaparken bazı öğrencilerin sınır-kontor çizgilerini taşıdığı görülse de çizimlerde büyük ölçüde taşıma olmadığı görülmüştür. Renkleri nesneye verirken hoşlarına gittiği gibi verdikleri görülmüştür. Öğrencilerin boyama yaparken çabuk sıkıldıkları önlerine konulan resmi boyamayı pek arzulamadığı görülmüştür. Öğrencilere pekiştirici kullanarak, yine resim boyamasını parça parça yaptırarak görsel nesne boyaması yaptırılmıştır.
- 3- Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrenciler kendilerine gösterilen, kırıştırılmış ve kötü görünen bir karton ile düzgün şekillendirilmiş bir karton arasındaki güzel ayrımını yapmada zorlanmadıkları fakat çöp kutusu ve çiçek arasındaki güzel ayrımını bir öğrencinin yapamadığı görülmüştür. Öğrencilerin estetik algılarının olduğu fakat yönlendirme, hikayeleştirme yoluyla güzel çirkin ayrımını yaptıkları görülmüştür.
- 4- Farklı renkteki oyun hamurlarını karıştırıp ara renk elde etmede; bazı çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrenciler çalışmalarında, renk karışımını yapabildikleri, birinin ise aşırı aceleciliğinden renk karışımını yapamadığı görülmüştür.
- 5- Üç boyut algısı çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerde gelişmiştir. Öğrencilerin takıntıları olduğu ya da sevdikleri nesnelere yoğunlukla komut almadan üç boyutlu verebildikleri görülmüş fakat bu öğrencilerin aceleci olmalarından ötürü yapılan üç boyutlu çalışmaların çok fazla iyi çalışma olmadıkları gözlemlenmiştir.
- 6- Öğrencilerin malzeme paylaşımında; hiperaktif niteliğinden ötürü bu tip engelli öğrenciler çok nadir paylaşma gidip işbirliği yapmışlardır.
- 7- Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerin el kasları, kâğıt kesme ve oyun hamuruna şekil vermede gelişkindir. Bu tip engelli öğrencilerin çoğu dikkati verememe ve aceleci olmalarından kesme ve şekil vermede yönlendirme, komut almaktadırlar.
- 8- Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerin kavram sorularına büyük yoğunlukla doğru yanıt verdikleri görülmüştür.
- 9- Uygulama gözlemleri sonucunda Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerin görsel sanatlar uygulamalarında; öğrencilerin büyük çoğunluğunun yönlendirme, sözel, model olma, bekletme, parça parça uygulama yapma ihtiyacı olduğu gözlemlenmiştir.

7.2. Çift Engele Sahip Özel Eğitim Çocuklarından Hem Otizm Belirtisi Gösteren Öğrenciler Hem de Hiperaktif Öğrencilerin Engellerine Yönelik Uygulamalara Yönelik Sonuç ve Vargılar

Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilere engellerini giderici amaçlı yaptırılan uygulamalar; alanla ilgili, özel eğitimden bir akademisyenle, özel eğitimde çalışan tecrübeli öğretmenlerle bir psikologla görüşülerek uygulamalar şekillendirilerek daha sağlıklı sonuçlara erişilmesi sağlanmıştır.

7.2.1. Çift Engele Sahip Özel Eğitim Çocuklarından Hem Otizm Belirtisi Gösteren Öğrenciler Hem de Hiperaktif Öğrencilerin Engellerine Yönelik Uygulama Bulguları İle İlgili Sonuçlar

7.2.1.1. Sıralama ile İlgili Uygulamalarda; Geometrik Şekiller Ve Sayılarla İlgili Sonuçlar

Öğrencilerin geometrik şekilleri tanıdıkları ve sıralama yapabildikleri görülmüş fakat sıralamayı yaparken dikkat problemi ve aceleci olmalarından ötürü bu öğrencilerin sürekli yönlendirme, bekletme ve dikkatini şekiller üstüne çekmek gerektiği sonucuna varılmıştır.

7.2.1.2. Resim Çizdirme İle İlgili Sonuçlar

Öğrencilerin takıntılı oldukları konular hikâyeleştirilmiş ve o konuyla ilgili yönlendirmeli ya da yönlendirmesiz aralıklı süreler içerisinde resimler çizdirilmiştir. Aralıklı süreler içerisinde çizim yaptırılacak resim kendi içerisinde parçalar halinde çizdirilmiştir. Her seferinde öğrencilerin dikkatinin resim üzerinde kalması ve uygulamaya devam etmesi için sevdiği şeyleri yaptırılmıştır. Uygulama esnasında süreyi uzatıp, öğrencilerin dikkatlerini resim üzerinde tutmak için pekiştireçler verilmiştir. Çift engelin verdiği problemlerin aşımında görsel sanatlar eğitiminin terapatik, eğitim- öğretim, ve mutlulukları arttığı sonucuna erişe bilinir. Resim çizdirmede ilgi duydukları alan, o konuyla ilgili hikâyeleştirme, yönlendirme, komut, pekiştireç, parça parça çizdirme, her defasında resim parçalarını çizerken sürenin arttırılıp, çizilen parça oranının arttırılması bu tip engele sahip bazı öğrencilerde yararlı ve başarılı olduğu görülmüştür. Ağır engelliler ve otizmin çeşitliliğinden ötürü her öğrenci de başarı getirmeyeceği de bir gerçektir.

7.2.1.3. Ses Çıkartarak Hayvan Taklidi İle Resim Çizdirme İle İlgili Sonuçlar

Otistik öğrencilere sesi çıkartılan hayvanları önce tanımaları sağlanmış, sonrasında hayvanın resmini çizmede zorlanmamaları için o hayvanların resimleri gösterilmiş ve ardından hayvanın her parçası için anlatım yapılmıştır. Bir çocuğun dikkat dağınıklığından ötürü yapmada zorlandığı görülmüştür. Diğer öğrencilerin yönlendirmelerle çizebildiği görülmüştür. Demonstrasyon, gösterme, sözlü anlatım gibi teknikler aracılığı ile ve de çocuğun dikkatini kontrolde süreklilik sağlandığında, yönlendirmelerle resim çizdirilebileceği sonucuna varılmıştır.

7.2.1.4. Soyut Resim Çizdirme İle İlgili Sonuçlar

Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilere soyut kavramlar aracılığıyla resim çizdirmek çok zordur. Özellikle hiperaktif olan öğrenciler için bu zordur. Sebebi ise otizimli öğrenciler olay ve durumları somut algırlarlar. Hem hiperaktif olmak hem de otizimli olmak soyut kavram ve durumların çözümlenmesini daha da zorlaştırmaktadır. Bu tip engelli öğrencilere kendi hayatıyla özdeşleştirilen basit soyut ifadeler anlatılarak resim aşama aşama sabırla çizdirilirse kısmen de olsa başarılı olunduğu görülmüştür.

7.2.1.5. Birlikte Çalışarak İşbirliği İle İletişim Becerilerinin Artırılması İle İlgili Sonuçlar

Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrenciler normalde birlikte işbirliği yapmakta güçlük çekerler. Hiperaktif olmaları da ayrıca işbirliğine büyük zorluk katmaktadır. Bu tür engel taşıyan öğrencilere yaptırılacak resim ya da uygulamanın bir bölümünü bireysel olarak bir engelliye diğer bölümünü de ilk çalışan engelliden bağımsız olarak diğer engelliye yaptırabiliriz. Malzeme paylaşımı ise sınırlı da olsa yönlendirme ve komutlarla bazılarında görülmektedir sonuçlarına varılmıştır.

7.2.1.6. Çeşitli Resimlerin Yerleri Değiştirilip Dikkat Arttırma İle İlgili Sonuçlar

Demonstrasyon, hikâyeleştirme, dikkat çekme ve pekiştireç yoluyla yönlendirilen çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerin yerleri değiştirilen nesnelere belirledikleri ve sıraya koyabildikleri görülmüş fakat bu öğrencilerin dikkat eksikliklerinden ötürü yerleri değiştirilen nesnelere yavaş ve tekrardan gösterilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

7.2.1.7. Muhakeme Yapabilme İle İlgili Sonuçlar

Bu tip engele sahip öğrencilerin Uygulama Gözlem formundaki sorular aracılığıyla büyük oranda muhakeme yapabildikleri görülmüştür. Çift engele sahip özel eğitim öğrencilerinden hem Otizm belirtisi gösteren öğrencilerin hem de Hiperaktif öğrencilerin bekletme, parça parça uygulama yapma, yönlendirme ve bilgilendirme ile muhakeme yetilerinin daha iyi seviyeye gelebileceği sonucu öngörülmüştür.

7.2.1.8. Aceleci Olmaları İle İlgili Sonuçlar

Öğrencilerin aceleci ve aşırı hareketli olmaları uygulamalarda büyük zorluk çıkartmıştır. Öğrencilere pekiştireç verilerek çalışmalarda daha uzun süre kalmaları sağlanmıştır. Bu tip öğrencilere çalışma yaptırılırken ilgi duydukları konularda; uygulamalar parça parça yaptırıldığında ve pekiştireçler ile her parçada her defasında az bir süre arttırıldığında, uygulamada başarılı olduğu görülmüştür. Bütün otizimli öğrenciler aynı niteliklere sahip olmadığından ötürü hiperaktif olsalar dahi bu yöntem her öğrencide başarılı olmayacaktır.

7.2.1.9. Dikkat Eksiklikleri ve Unutkanlıkları ile ilgili sonuçlar

Bu tip öğrencilerin dikkat eksikleri çok belirgindir. Öğrencilerin uygulamalarda başka bir şeye yönelmemesi, yaptığı işi bırakmamaları için ilgi duydukları konular seçilmiştir. Çalışma yapılırken bu tip öğrencilere yönlendirme, pekiştirme ve komut verilmesi gerekmektedir. Öğrencilerde unutkanlığı önleme amaçlı yönlendirme, soru-cevap, komut gibi metotlar uygulamalar içerisinde yapılmıştır. Bu teknikler yararlı sonuçlar ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

Abalı, O., (2018). Hiperaktivite ve dikkat eksikliği, Adeda Yayıncılık, İstanbul.

Atasoylu, G.; Akgör Ş.; Ergin, F.; Çullu, E. & Beşer, E. (2006). “Aydın İl Merkezinde Özürlülük Prevalansı, Etiyolojisi Ve Sosyal Boyutu”, Tsk Koruyucu Hekimlik Bülteni, 5 (4):267-275

Darıca, N., Abidoğlu, Ü., & Gümüşcü, Ş. (2011), Otizm ve Otistik Çocuklar, Özgür Yayınları, İstanbul

Geçen, Fahrettin, (2015), Görsel Sanatlar Uygulamaları İle Özel Eğitim Kapsamında Yer Alan Bireylerin Eğitsel Gelişimleri, OMÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Samsun.

Sürücü, E., ve Kula, E., (2017). Psikolojiden Yansımalar, Dikkat Becerisinin Geliştirilmesi, Alınan Yer 09.09.2018 tarihinde File:///C:/Users/Hp/Downloads/Egitim_Ve_Psikoloji_Baskiya%20(1).Pdf adresinde alındı.

Yanardağ, Mehmet ve Yılmaz, İlker (2017). Otistik Bozukluk Gösteren Çocuklarda Bir Müdahale Yaklaşımı: Su İçi Etkinlikler, 11.09.2018 tarihinde file:///C:/Users/HP/Desktop/KOPYA%20FLASH%2017.08/otizm/Otistik%20Bozukluk%20su.pdf adresinde alındı.

http://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/otistik_cocuklar_egt_prg.html

<https://www.onceokuloncesi.com/cocukta-ruh-sagligi/dikkat-eksikligi-ve-hiperaktivite-bozuklugu-olan-unluler-44968.html>